

3. Wat betekent de Wet revitalisering generiek toezicht voor gemeenten?

Uitgangspunt van de Wet revitalisering generiek toezicht betreffende gemeenten, is dat de gemeente zelf verantwoordelijk is voor de (kwaliteit van) taakuitvoering. Hierbij wordt vertrouwd op de controle door en verantwoording aan de volksvertegenwoordiging (de gemeenteraad). Deze visie staat niet op zichzelf, maar vloeit voort uit de vereisten en uitgangspunten van onze gedecentraliseerde eenheidsstaat: provincies en gemeenten zijn geen filialen van de rijksoverheid die zonder meer kunnen worden onderworpen aan instructies van hogerhand. Bovendien zijn door de dualisering de democratische controlemogelijkheden bij provincies en gemeenten versterkt. Met deze horizontale verantwoordingsmechanismen is de kwaliteit van de taakuitvoering geborgd. Dat vraagt dus om terughoudendheid door de toezichthouder in de verticale invloeditoefening.

Uitgangspunt van de herziening van het interbestuurlijk toezicht is dat het toezicht op de gemeentelijke bestuursorganen in principe berust bij de provinciale toezichthouder. Dit betekent dat alleen de provincie als toezichthouder een besluit tot indeplaatsstelling kan nemen als een gemeente haar wettelijke taken niet (naar behoren) vervult. De gemeente heeft dus in principe maar met één 'hogere' overheid te maken als er sprake is van taakverwaarlozing. Een uitzondering hierop vormt het toezicht op de taakuitvoering van wetten die als bijlage zijn opgenomen bij artikel 124b van de Gemeentewet (zie paragraaf 3.4).

3.1 Website waarstaatjegemeente.nl

Met de herziening van het interbestuurlijke toezicht moet voor de gemeenten het horizontaal toezicht worden versterkt. Tegelijkertijd moet het specifieke, verticale toezicht van de departementen en de provincies op de gemeenten, worden teruggedrongen. Om dat te faciliteren, heeft de VNG aan het Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten (KING) opdracht gegeven om een portaal in te richten op de website waarstaatjegemeente.nl (beheerd door KING). Hier zal KING de informatie over de prestaties van gemeenten op een beperkt aantal wettelijke gemeentelijke taken in medebewind, centraal clusteren, ontsluiten en inzichtelijk maken. Het uitgangspunt is 'enkelvoudige uitvraag, meervoudig gebruik'. KING formuleert op deze gemeentelijke kerntaken kritische-prestatie-indicatoren (KPI's). De VNG geeft het kader aan, waarbij nadrukkelijk alleen de wettelijke taken en daaruit voortvloeiende kerntaken worden geïndiceerd, die een verhoogd afbreukrisico hebben.

De gemeenteraden krijgen op basis van deze KPI's inzicht in de prestaties van de eigen en andere gemeenten op deze taken. Met het Rijk en het IPO is overeengekomen dat zij op basis van de openbare ontsluiting van deze KPI's, hun toezicht terughoudend inrichten en ook voor hun toezichthoudende rol zoveel mogelijk gebruik maken van de informatie van waarstaatjegemeente.nl.

3.2 Generiek instrumentarium

Indeplaatsstelling bij taakverwaarlozing Indeplaatsstelling bij taakverwaarlozing houdt in dat de toezichthouder een besluit tot indeplaatsstelling kan nemen als zich een situatie van taakverwaarlozing voordoet. De toezichthouder doet dan zelf datgene wat de gemeente had behoren te doen.

Evenals in de oude Gemeentewet heeft de provincie de bevoegdheid om een besluit tot indeplaatsstelling te nemen. Zij kan dit doen als de gemeente nalaat om een wettelijk verplichte taak (naar behoren) uit te voeren. De provincie laat deze taak dan uitvoeren op kosten van en/of door de gemeente zelf.

Nieuw is dat, bij een schending van zwaarwegend algemeen belang, de minister die het aangaat (de vakminister) in overeenstemming met de minister van BZK, de provincie kan verzoeken gebruik te maken van de bevoegdheid tot indeplaatsstelling als de provincie dit achterwege laat. Als de provincie binnen de gestelde termijn geen gevolg aan het verzoek van de minister geeft, krijgt de minister de bevoegdheid tot dezelfde indeplaatsstelling. Als zwaarwegende belangen worden onder meer beschouwd schending van Europees recht of andere verdragsrechtelijke bepalingen, ernstige schade aan de belangen van burgers of ernstige doorkruising van rijksbeleid.

Sowieso heeft de minister de bevoegdheid tot indeplaatsstelling als gemeenten wettelijke taken uitvoeren waar de provincie geen taak en expertise heeft, een uitputtende lijst van de gevallen waarin de minister die bevoegdheid heeft, is opgenomen als bijlage bij artikel 124b van de Gemeentewet. De vakminister is in die gevallen toezichthouder op gemeenten (zie paragraaf 3.4).

Schorsing en vernietiging Als gemeenten besluiten nemen die in strijd zijn met het recht of het algemeen belang, kan de Kroon deze besluiten schorsen en vernietigen. Dit in tegenstelling tot de situatie waarin gemeenten juist nálaten om besluiten te nemen en verplichtingen uit te voeren die op hen rusten. In dergelijke gevallen kan taakverwaarlozing aan de orde zijn (zie hiervóór).

Een besluit (van de raad) kan naar het oordeel van de burgemeester voor vernietiging in aanmerking komen. Als dat het geval is, brengt hij – net als in de oude Gemeentewet – binnen twee dagen na van het besluit te hebben vernomen, de minister die het aangaat (de vakminister) op de hoogte van zijn wens tot vernietiging. Dit gebeurt door tussenkomst van gedeputeerde staten. Totdat de minister een besluit heeft genomen (maximaal vier weken), wordt het betreffende (raads)besluit opgeschort.

Met de Wet RGT krijgt de provincie eveneens de bevoegdheid om een besluit van de gemeente voor vernietiging aan te melden bij de minister die het aangaat (vakminister). Ook dan wordt het besluit tot nader order geschorst zolang het onder de minister is (maximaal vier weken). Ook nieuw is dat de Kroon de bevoegdheid heeft om zelf in een zaak te voorzien indien er geen beleidsvrijheid voor de gemeente is om dit zelf te doen. In dat geval hoeft de gemeente hierover geen nieuw besluit te nemen.

Zolang een besluit van de gemeente is geschorst of vernietigd, kan de Kroon eveneens een voorlopige voorziening treffen die het geschorste of vernietigde besluit vervangt. Tot slot kan de Kroon bij het vernietigingsbesluit een aanwijzing geven die moet worden opgevolgd door de betreffende gemeente.

3.3 Toezichtinformatie

Met het nieuwe artikel 124h is in de Gemeentewet een wettelijke basis gecreëerd voor een AMvB waarmee de minister bij ministeriële regeling, respectievelijk de provincie bij provinciale verordening, aan gemeenten regels kan stellen over de verstrekking van systematische informatie aan de toezichthouder (zie ook paragraaf 2.7). De AMvB sluit aan bij de spelregels voor interbestuurlijke informatie¹⁴.

De gegevens die via de website Waarstaatjegemeente.nl openbaar toegankelijk worden gemaakt (zie paragraaf 3.1), kunnen ook door de toezichthouders (Rijk en provincies) worden gebruikt. Het verticale toezicht en de monitorlast kunnen daarmee zoveel mogelijk worden teruggedrongen.

Indien de openbaar toegankelijke informatie voor de toezichthouder voldoende is, is het niet nodig om toezichtinformatie nogmaals specifiek aan de toezichthouder te verstrekken.

3.4 Uitzonderingen waarbij het Rijk wel toezichthouder is voor gemeenten Het interbestuurlijke toezicht op de gemeentelijke bestuursorganen berust in het nieuwe stelsel bij de provincie als meest nabije bestuurslaag, tenzij de provincie op het betreffende terrein geen taak heeft en dus expertise mist. Dan blijft het toezicht bij het Rijk. Een overzicht van de wetten die het betreft en waarvan het toezicht bij de vakminister blijft, staat in een bijlage bij artikel 124b van de Gemeentewet. Bovendien kan de vakminister bij zwaarwegende belangen ingrijpen met een indeplaatsstelling als naar zijn mening de provincie in gebreke blijft bij het toepassen van het instrument indeplaatsstelling bij taakverwaarlozing door een gemeente (zie ook onder paragraaf 3.2). Paragraaf 5.3 geeft een uitgebreide toelichting op de uitzonderingen waarbij het Rijk toezichthouder is voor gemeenten.

14 Kamerstukken II 2010-2011, 29 362 nr. 193.